

Borgene på Samsø

En arkæologisk jagt på historien
bag øens fem middelalderborge

Borgene på Samsø

En arkæologisk jagt på historien
bag øens fem middelalderborge

Redaktion
Vivian Etting

Syddansk Universitetsforlag

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2018
University of Southern Denmark Studies in History and
Social Sciences vol. 558
Sats og tryk: Narayana Press, Gylling
Omslag: Klaus Bjerager

Forsidefoto: Kort over Samsøs fortidsminder, 1853.
Se også side 58.
Forsats: Kort over Samsø 1755

ISBN 978 87 408 3108 5

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller
anden mangfoldiggørelse af denne bog
er kun tilladt med forlagets tilladelse eller
ifølge overenskomst med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Publiceringen af bogen er finansieret
af følgende fonde:

Civilingeniør Knud Nørgaard og
Hustru Grethe Nørgaards Fond

Farumgaard Fonden

Indhold

Forord 7

I. Generel introduktion

Beskrivelse af Samsø – topografi og bebyggelse 11

Lis Nymark og Andreas Nymark

Samsøs middelalderhistorie 23

– De skriftlige kilder til øens historie

Vivian Etting

Samsø og Aarhus bispestol 43

Kasper Holdgaard Andersen

De ældre beskrivelser af Samsø 53

Om 1600- og 1700-tallets topografiske værker og de ældre berejsninger og undersøgelser

Vivian Etting

II. Udgravningerne på de fem borganlæg

Gl. Brattingsborg 63

Hans Skov

Hjortholm 87

Nils Engberg

Bisgård 105

Nils Engberg

Blafferholm 125

Nils Engberg og Vivian Etting

Vesborg 141

Nils Engberg

Tranebjerg kirkes forsvarstårn 161

Hans Skov

Fra Søllemarksgård til nutidens

Brattingsborg 169

Vivian Etting

III. Konklusion m.m.

Sammenfatning og konklusion 175

Nils Engberg og Vivian Etting

Glimt fra udgravningerne 185

Projektdeltagere 189

English Summary

The castles of Samsø 191

Bibliografi 195

Forord

I november 2006 modtog Nationalmuseet et brev fra godsejer Anders Danneskiold Lassen fra Brattingsborg på Samsø angående de fem middelalderlige borganlæg på øen: Gammel Brattingsborg, Vesborg, Hjortholm, Bisgård og Blafferholm. De var aldrig blev undersøgt arkæologisk, og han foreslog derfor, at Nationalmuseet sammen med det lokale museum iværksatte et projekt, da *“det ville være meget interessant og spændende, om vi sammen kunne få bekræftet alderen på disse forskellige voldsteder og dermed begynde at gisne om en sammenhæng”*.

Dette blev begyndelsen på det projekt, der fra 2008-2012 førte til udgravninger på alle fem borganlæg i et samarbejde mellem Nationalmuseet, Økomuseum Samsø (nu Samsø Museum), Moesgaard Museum og Kulturstyrelsen (nu Slots- og Kulturstyrelsen). Borgene ligger i dag som overgroede voldsteder, hvor der kun er få synlige bygningsspor, og arkæologiske undersøgelser var derfor af afgørende betydning. Projektet blev gennemført i nært samarbejde med Anders Danneskiold Lassen, der ud over at være ejer af de lokaliteter, hvor borganlæggene ligger, også har været en inspirerende og vidende samtalepartner. Undersøgelserne har grundlæggende ændret vor opfattelse af magtforholdene på Samsø siden middelalderens begyndelse for mere end 900 år siden og kastet nyt lys over både de enkelte borges historie og deres indbyrdes forhold.

Det var faktisk ikke første gang, at familien på Brattingsborg havde forsøgt at få voldstederne undersøgt. Helt tilbage i februar 1807 indrykkede den daværende grev Christian C. Sophus Danneskiold-Samsøe en annonce i de offentlige blade, hvor han udlovede en belønning på 100 rigsdaler for en afhandling om Samsøs ældre historie med særligt henblik på øens borg. Krigen mod England forsinkede imidlertid arbejdet, og først i 1812 kunne professor

Rasmus Nyerup og professor Erik Chr. Werlauf publicere resultatet af deres undersøgelser i ‘Antikvariske Annaler’. De havde dog ikke kunnet gennemføre arkæologiske undersøgelser, og udredningen af borgenes historie måtte derfor begrænses til en kort præsentation af diverse sagn og det sparsomt bevarede kildemateriale.

Forskningsprojektet om de middelalderlige borganlæg på Samsø har således en usædvanlig forhistorie. I det hele taget har øen været genstand for de lærdes opmærksomhed meget længe. Allerede i 1675 udkom en beskrivelse af Samsø, forfattet af juristen og historikeren Peder Hansen Resen, og den blev fulgt op i 1758 af hofbygmester Laurids de Thurah, der gennemrejste øen som led i sine undersøgelser.

Denne bog fremlægger resultaterne af vores udgravninger og undersøgelser af de fem borganlæg på Samsø, set i en bredere kulturhistorisk sammenhæng. Bogen henvender sig både til fagfolk og til en bredere læserskare med interesse for historie og arkæologi.

Udgravningerne på de fem voldsteder blev gennemført med en måneds udgravning hver sommer. Kulturstyrelsen gav tilladelse til undersøgelserne på de fredede fortidsminder, og en række fonde har velvilligt doneret penge til projektet. Uden disse midler havde det ikke været muligt at gennemføre udgravningerne, og vi vil gerne udtrykke vores varme tak til følgende fonde:

- Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond
- Komtesse Elisabeth Danneskiold-Samsøes Familie- og Funktionærlegat
- Civilingeniør Knud Nørgaard og Hustru Grethe Nørgaards Fond
- Beckett-Fonden
- Augustinus Fonden

Der har været overordentlig stor opbakning til projektet, og vi har på alle måder fået hjælp fra øens beboere lige fra fragt af gravemaskine på flydepram til lagkager ved midsommer. Der skal også lyde en varm tak til Per Poulsen, som hvert år har deltaget i udgravningerne med stor entusiasme. Herudover har Ib Radoor og Dorthe Haar Kristiansen fra Moesgaard Museum stået for de digitale opmålinger og rentegning af planer, medens Tatiana Smekalova har udført opmålingerne med magnetometer. Hertil kommer de dygtige amatørarkæologer med metal-detektorer: Jesper J. Hansen, Ib Krause-Kjær, Peder V. E. Hay, Claus E. Rasmussen, Jørgen Thygesen,

Tom Pedersen, Jesper A. Vuholm og Ernst Jørgensen. Lokalt har vi fået god hjælp af Johannes Strøm og Helle Rasmussen.

Sidst, men ikke mindst, vil vi takke Anders Daneskiold Lassen, der tog tråden op efter sin forfader og har støttet projektet på enhver måde.

Vivian Etting

Nils Engberg

Lis Nymark

Hans Skov

Jørgen Frandsen

Kasper H. Andersen

Andreas Nymark